

Què és l'alegria?

Apunts filosòfics sobre una existència alegre

Ignasi Fuster Camp

Professor de la Facultat de Filosofia de Catalunya

¿Qui no desitja la felicitat? Escrivia sant Tomàs que «la felicitat és el bé suprem de l'home»¹. Avui, des d'una perspectiva filosòfica ens preguntem per l'essència de l'alegria. El papa Francesc desitja un anunci de la Bona Nova amb el signe de l'alegria. Certament, l'alegria és un mitjà per a l'evangelització, una qualitat de l'existència cristiana, un fruit de l'Esperit Sant –com destaca la teologia espiritual– i tantes altres coses... Però, en un moment donat, cal preguntar-se de forma directa: Què és l'alegria?

Foto: Bigstock

Preguntar sobre l'alegria

A la pregunta anterior, n'hi podríem afegir un parell més de concomitants: *Quines condicions de possibilitat són necessàries perquè es doni l'alegria en el ser humà? I encara una altra: És possible aquesta alegria per a l'existència humana?(essència - condicions - possibilitat).*

Certament –i penso que forma part de la nostra experiència– sembla que l'alegria conté quelcom de *màgic*: hi ha moments potser fugaços que un

l'experimenta, o persones que hem conegut i tenen la màgia personal de transmetre aquesta alegria. Però alhora reconeixem que l'alegria té un constitutiu genètic que forma part de la *naturalesa* d'algunes persones que són temperamentalment alegres. També el clima i l'entorn que ens envolta influeixen en aquesta constitució psíquica de la persona. Per exemple, l'art modernista del qual Gaudí és mestre, és un art particularment alegre, vinculat a la llum del Mediterrani i als colors de la natura.

Per tant, sembla que l'alegria té quelcom de màgic (és do), però també sembla quelcom inherent a la naturalesa humana (és dotació). Sigui el que sigui, l'alegria resulta un *miracle* enmig d'una humanitat envoltada de mals i tenebres... Sí, un miracle si voleu *discret*, però un miracle. ¿No és potser el miracle que més abunda a l'evangeli? Guaricions de cecs, paralítics, leprosos, endimoniats... però sobretot persones i persones que per un motiu o altre van recuperar l'alegria de viure. La història de Jesús podria ser una infinitud de conversions a l'alegria. Ara bé, ¿com pot emergir el «*novum*» de l'alegria en l'existència de l'home contemporani habitant d'aquesta era tecnològica del benestar, però alhora fràgil i vulnerable? Cal reflexionar sobre aquest miracle de l'alegria.

Amb això volem mostrar –si calgués– que la pregunta per l'alegria no és intrascendent, sinó que més aviat resulta problemàtica i d'interès general. M'explicaven en certa ocasió d'una colla que van acostar-se a la Cartoixa per celebrar la Missa i van trobar-se amb un monjo cartoixà que els va predicar sobre l'alegria. Recordaven una prèdica encesa, sublim i entusiasta. Semblava que tothom havia de sortir d'aquella celebració borratxo d'alegria. Però tot sortint un va comentar: *És tant com el monjo ens ha dit?* La pregunta sembla mostrar-nos que entre el discurs sobre la bellesa de l'alegria i l'existència real dels humans, hi ha una distància potser infinita. Encara que potser per aquell monjo cartoixà la distància s'havia reduït a zero. Però no sembla l'habitual –o dit d'una altra manera: no som cartoixans. O aquell bisbe lituà que expressava al papa Francesc: «Els nostres predecessors van donar la vida pel Crist, i nosaltres ja no experimentem l'alegria de la pregària i de la fraternitat». El Papa va lloar la sinceritat d'aquest bisbe.

Amb tot això volem concloure que l'aproximació primera a l'alegria no resulta fàcil, està sovint posada a prova, i per tant, no és evident o automàtica com sembla que la mateixa alegria demana. Qui no vol estar alegre? Tothom desitja l'alegria, però a l'hora de la veritat l'alegria sembla un privilegi només d'uns quants. La recerquem amb ànsia, però se'ns escapa misteriosament quan més a prop ens sembla tenir-la. Des d'aquest punt de vista, el ser humà seria un *perseguidor* de l'alegria. Ara bé, ¿la podem assolir?

L'essència de l'alegria

Agustí és un pensador que té molt present l'alegria. A la seva obra magna *De Civitate Dei*, considera que l'alegria no és una divinitat sinó un regal de la divinitat. Però Agustí incorpora l'element temporal i reconeix que l'alegria també és una virtut (és a dir, una conquesta, un treball, un mèrit) que dura tota una vida. Existeix una predisposició a l'alegria –fruit del treball humà– que alhora possibilita rebre el do diví de l'alegria. En el plantejament agustinianà, l'alegria és do i virtut alhora. En tot cas, la seva conquesta és una aventura que dura tota la vida. El temps de l'existència és el trànsit per apropiar-se de l'alegria, i encara en la perspectiva final de la vida eterna. Diu Agustí: «La vida serà feliç quan sigui eterna»².

Per a Agustí l'alegria se segueix del desig, del desig per excel·lència –que és l'amor–, i de la consecució del bé que el desig recerca entre temptatives d'encert o d'error. D'aquesta combinació (*desig – amor – bé*) neix l'alegria... Heus aquí una bella definició de felicitat: «Però ningú és feliç si no gaudeix d'allò que estima»³. I per al sant d'Hipona així com «el suprem bé és la font universal de felicitat»⁴, per tant «la causa de la felicitat es troba en la seva unió amb Déu»⁵. Ja que «posseir-lo (Déu) és la seva felicitat, i perdre'l és la seva desgràcia»⁶.

En el llenguatge aristotèlic i tomista, l'alegria se situa en l'òrbita de *l'apetitiu*. Efectivament, tots els apetits quan són acomplerts –i posseeixen el seu bé– comporten un gaudi. L'alegria vindria a ser el *repòs* del dinamisme inquiet dels apetits o el *premi* a la conquesta. Com la papallona que reposa feliç xuclant el nèctar de la flor anhelada. Segons aquesta visió, cada apetit tindria els seu gaudi propi i específic. La inquietud intel·lectual *s'alegra* de la conquesta de la veritat. L'enamorat *s'alegra* quan assoleix el consentiment amorós. El creador *s'alegra* en contemplar l'obra de les seves mans. En canvi, el no assoliment de la meta provoca frustració i tristesa.

Podem arribar a una certa *síntesi* o *conclusió* per tal de definir l'essència de l'alegria antropològica. L'alegria és qualsevol culminació de l'existència humana, i per tant, seria el fruit d'una existència autèntica, vertadera, *amb rostre*. L'alegria pressuposa l'harmonia entre la fita i la potència. Deia Kant que el delit és el sentiment de l'expansió de la vida⁷. En canvi, qualsevol dissonància en relació amb la naturalesa humana trencaria l'encant de l'alegria. ¿Què passaria si la papallona troba un nèctar infecte i mortal, o si el teòric és incapaç de demostrar la hipòtesi, o si l'enamorat no és correspost, o si el creador és incapaç de portar a terme la seva inspiració? Són experiències de frustració on l'alegria, si brilla, és per la seva absència.

El vitalista Nietzsche connectaria amb aquest plantejament sobre l'alegria. Si un llegeix *Així parlà Zaratustra* troba que l'element de l'alegria

travessa tota l'obra⁸. El gran sacerdot de la nova doctrina, el *Zaratustra*, destaca per la seva alegria, i en tantes ocasions es reitera que «somriugué». El somriure seria la manifestació física de l'alegria de l'esperit o de les entranyes. De fet, el *superhome* de Nietzsche, caracteritzat per la innocència, l'afirmació i la infantesa, és una existència alegre. Precisament a l'apoteosi de l'obra abans referida apareix el *Zaratustra* dalt de la muntanya de la transfiguració, envoltat d'un núvol que desprèn gotes d'amor, i acompanyat per la seva serp i la seva àliga, en una experiència que podríem titllar de quasi mística –de joia i plenitud–. És l'alegria del nou humà desvinculat de qualsevol superestructura nociva i esclava.

Crec que és significatiu llegir la carta autobiogràfica que escriu Nietzsche al seu amic *Otto Eiser* l'any 1880. Escoltem-la per entendre la presència de l'alegria en la vida torturada del pensador alemany:

«Dolor continuat; durant diverses hores al dia un sentit de semiparàlisi molt semblant al mareig que no em permet parlar; com a alternativa, atacs punyents (l'últim em va fer vomitar durant tres dies i tres nits, desitjava morir). No poder llegir! Escriure, ben poc! No tractar ningú! No poder escoltar música! Estar sol i passejar; aire de muntanya; dieta a base d'ous i de llet. Tots els mitjans interiors per esmorteir la malaltia han resultat inútils... El meu consol són els meus pensaments i perspectives... Aquesta alegria assedegada de coneixement em porta a unes alçades en què venço qualsevol martiri i abatiment en l'esperança. En conjunt, no he estat mai tan feliç en tota la meua vida.»⁹

¿No sembla Nietzsche un hindú, un budista, o fins i tot un cristià, capaç de *transfigurar* el dolor en alegria, gràcies a una fidelitat martirial a la pròpia naturalesa, és a dir, assimilant la seva naturalesa fins a les últimes conseqüències? Per a Nietzsche l'alegria és la culminació del desig, i el ser humà –com ell bellament escriu– és fletxa d'anhel¹⁰. L'alegria és la diana d'aquesta fletxa de l'existència. Tornem a Sant Agustí: ¿No és l'eterna benaurança la culminació del desig natural de Déu? Com podem veure el creient Agustí i l'ateu Nietzsche no eren tan llunyans en els seus plantejaments. En el fons són sorprenentment coincidents, sense amagar les diferències que se seguirien de l'analítica i la mesura dels anhels humans.

Algunes conclusions filosòfiques sobre l'existència alegre

- L'estat subjectiu de l'alegria sempre es refereix a una situació objectiva vinculada al ser humà i que comporta una *realització*. Qui gaudeix d'una deliciosa paella a la vora del mar, té una experiència *gourmet*. Qui es troba amb una persona de bons sentiments, pot tenir l'experiència emotiva del que significa ser bo. El sacerdot que des de la seva convicció de fe consagra l'eucaristia pot arribar a tenir una experiència de plenitud –encara que no

Foto: Bigstock

sigui estrictament sensible— sabent que està portant el Cos de Crist al món... De fet l'alegria sempre es refereix al *ser*, i per tant a les grans realitats que envolten l'existència humana: la natura, els altres i Déu. La *natura* és font d'alegria als ulls humans. Els *altres* són font d'alegria per al cor humà. Deia Feuerbach que l'home sense la dona s'esllangueix¹¹. I *Déu* és font d'alegria per al qui confia en un Ser superior. En canvi, la fúria de la natura, la indiferència de l'altre o el silenci de Déu són experiències profundament doloroses i que de vegades posen al límit la nostra existència.

- L'alegria recorre transversalment totes les instàncies apetitives o anhelants del ser humà: que són els *instints*, els *apetits* de tota mena (sensibles i espirituals), els *afectes*, i la mateixa *voluntat*. De tal manera, que quan l'instint queda satisfet un experimenta un *plaer*. O quan un desig, ja sigui corporal o bé espiritual, assoleix el seu objectiu, experimenta el *goig*. I quan un sentiment troba el seu objecte també comporta el *gaudi*. I quan la voluntat realitza el bé a través de les seves eleccions i accions experimenta, com reconeixia el mateix Kant, una *satisfacció moral*¹². Ja sigui plaer, goig, gaudi o satisfacció, tot són expressions de l'alegria que s'experimenta com a recompensa a l'anhel. De fet, els *neurocientífics* assenyalen que en la mateixa estructura cerebral existeix un eix de la recompensa que correspon al sistema mesolímbic (còrtex prefrontal orbital, encèfal, hipotàlam, amígdala, sistema nerviós autonòmic)¹³, i que és la part del cervell més antiga en l'evolució de l'òrgan.

• Una norma humanista o «imperatiu categòric en relació amb l'alegria»: *Cal respectar les petites alegries (de l'escorça) per tal d'experimentar les grans alegries (genuïnes)*. No podem fragmentar l'alegria. L'alegria brolla de la unitat d'anhelos... Així, doncs, l'alegria comporta pujar la seva escala graó a graó. Començant pel graó de l'instint, continuant pel graó del desig, prosseguint pel graó de l'afecte i culminant amb el graó de la llibertat. Lògicament, des del punt de vista ètic, ha de ser una ascensió ordenada i proporcionada, evitant els desequilibris i les reduccions. Cal la seva integració moral en la persona. En aquest sentit, Agustí escrivia: «Els bens mudables encara que no són el bé suprem, amb tot són importants, ja que poden assolir la felicitat unint-se al bé immutable»¹⁴.

El darrer viatge de l'alegria

Recollim les nostres reflexions fins al moment. Existeix una alegria instintiva, una alegria anhelant i multiforme, una alegria afectiva i, finalment, una alegria pròpia de la virtut i de la llibertat. Escrivia Agustí que «l'adquisició de la virtut ja és una gran felicitat»¹⁵. A més a més, tots els actes religiosos que busquen la comunió amb Déu coronarien aquesta set de felicitat que connota l'existència humana. Malgrat tot, l'ombra del mal planeja sobre l'existència hipotèticament feliç del ser humà, frustrant amb massa facilitat i de forma

«Una norma humanista o «imperatiu categòric en relació amb l'alegria»: *Cal respectar les petites alegries (de l'escorça) per tal d'experimentar les grans alegries (genuïnes)*».

atzarosa totes les expectatives felices del cor de l'home. El *patetisme* fa acte de presència en la nostra existència. És quan el discurs sobre l'alegria ha de transcendir i enfondir les seves arrels...

L'anàlisi de l'alegria topa amb la *paradoxa*. Es tracta d'una realitat humana massa fràgil –com el delicat cristall d'una copa–. En tantes ocasions la copa de l'alegria es trenca en mil fragments de dolor i amargor. El sofriment ens envolta. La pròpia culpa ens aclapara. L'existència humana està marcada per pèrdues en cert sentit irreparables. ¿Què li podem dir a l'*estranger* que ha hagut d'abandonar la seva pàtria, a l'orfe que ha perdut els seus pares o a la vídua que lluita per viure, sola i desolada? El *Gènesi* quan parla del Paradís el contempla flanquejat per dos arcàngels amb espases de foc. Com si el regne de l'alegria fos inaccessible. Sembla que la història real del gènere humà *no sigui digna* d'aquesta alegria, per altra banda, tant preuada i anhelada.

En el món natural, els vents impetuosos, la manca d'aigua o l'absència de llum fan enfondir les arrels dels arbres. Quelcom semblant succeeix amb l'alegria. Cal *superar* la zona fosca d'una tristesa a vegades latent i d'altres ocasional. En cert sentit, cal superar una visió moralista de l'alegria i copsar la seva visió més profunda, més personal, més metafísica. ¿Com travessar la nit del món a la recerca de la llum eterna de l'alegria encara que sigui només amb

el far insignificant de la nostra petita alegria? ¿Com trobar la veritable alegria malgrat la prova certa del mal? I heus aquí la *hipòtesi* –encara que potser sigui una evidència per a la fe cristiana–: ¿no serà el mateix patiment –el dolor i la tristesa de la pròpia existència– l'aliat per a emprendre la fosca travessa que ens pugui retornar la llum de l'alegria? Autors com Schopenhauer i Nietzsche albiren aquest camí santificador i purificador del sofriment.

Però, anem per uns moments al codi cristià de l'alegria –i que té una gradació–, que són les *Benaurances*. Un pot viure amb humilitat el reconeixement del valor de l'altre; un pot conrear una mirada casta sobre l'home i la dona; un pot esforçar-se per configurar la pròpia vida segons el principi de la justícia; un pot estar disposat al perdó incondicional de l'ofensa del germà; un pot fer-se capaç de plorar davant de la misèria de l'altre... Totes aquestes *primeres* benaurances fan referència a l'alegria de la llibertat, compromesa amb el ser de la persona. «Ningú és feliç sinó el just», deia sant Agustí¹⁶. «La llibertat és una benaurança», escrivia Kierkegaard¹⁷. Però sembla que *hi manca un registre...* que potser ens revela les *darreres* benaurances –on s'anomenen els perseguits i sofrents.

«Heus aquí la hipòtesi ¿no serà el mateix patiment –el dolor i la tristesa de la pròpia existència– l'aliat per a emprendre la fosca travessa que ens pugui retornar la llum de l'alegria? Autors com Schopenhauer i Nietzsche albiren aquest camí santificador i purificador del sofriment».

Llavors, ¿com podem assolir l'alegria més profunda, aquella que és plena i eterna? Només *qui és capaç de sofrir per la veritat, pel bé, per la pròpia consciència*, arribarà a enfondir l'alegria en la seva arrel més pregona. En aquest sentit, el sofriment no és quelcom aliè al camí de l'alegria, encara que siguin contraris. Però, vist des d'una perspectiva més profunda, el sofriment seria el camí definitiu per a trobar l'alegria més pregona del ser humà, una alegria quasi indestructible i eterna. Per tant, més enllà de l'alegria que té la seva seu en la llibertat moral, hi hauria una alegria més profunda –situada en l'ordre del ser– que brollaria de la persona i que podria desvetllar incondicionalment una existència realment alegre.

Em sembla pertinent acabar aquesta exposició referint-me a l'experiència dels màrtirs. Ells van patir per la *gran Causa*. Voldria llegir la versió poètica que T. S. Elliot fa del martiri de Tomàs Becket, aquell que va tornar de l'exili a la seva Diòcesi –amb el seu Poble– per defensar els drets de Crist i de l'Església davant de les intromissions del poder civil. Ho trobareu en aquella petita però profunda obra titulada *Assassinat a la Catedral*¹⁸, digna de la nostra lectura i reflexió. I diu així (parla Tomàs Becket):

«Us penseu que soc temerari, desesperat i foll. Raoneu segons els resultats, com fa el món, per afirmar si aquesta o aquella acció és bona o

dolenta. Però esquiveu el fet. Per a cada vida i cada acte, es pot mostrar la conseqüència d'allò que és bo i d'allò que és dolent, i amb el temps es barregen els efectes de les diverses accions. De manera semblant també s'acaba confonent allò que és bo i allò que és dolent. No és el temps en què serà coneguda la meva mort. La meva decisió ha estat presa fora del temps, si volem anomenar decisió allò que tot el meu ésser accepta amb un consentiment ple. Lliuro la meva vida a la Llei de Déu, per damunt de la Llei de l'Home... No som aquí per triomfar amb la lluita, l'estratagema o la resistència. Ni per lluitar amb bèsties, sinó com a homes. Amb la bèstia, ja hi vam lluitar i ja va ser conquerida. *Ara només podem conquerir amb el patiment. És la victòria més fàcil. Ara és quan arriba el triomf de la Creu. Ara, obriu la porta. Us ho mano! Obriu la porta!*» (èmfasi afegit).

---

¹ TOMÀS D'AQUINO, *Summa Teològica*, I-II, q.2, a.4. La terminologia per a referir-se a l'experiència feliç és múltiple. La perspectiva filosòfica de caire essencial que adopto, intentarà manifestar la seva comuna estructura fonamental. Sabem que l'existència fàctica és tamisada per tants factors i circumstàncies que no sempre aflora el sentiment psíquic i físic de l'alegria. Però, en tot cas, l'alegria se situa en l'horitzó del bé personal i l'autèntica felicitat de l'home. La felicitat humana *hauria* de comportar alegria, encara que això no sempre resulti fàcticament possible. En la vida eterna, el gaudi, l'alegria i la plenitud seran una mateixa cosa, perquè totes tres tenen una mateixa estructura antropològica.

² S. AGUSTÍ, *La Ciudad de Dios*, BAC, Madrid 2016, XIV, 25, p. 579.

³ *Ibidem*, VIII, 9, p. 317.

⁴ *Ibidem*, XII, 1, p. 468.

⁵ *Ibidem*, XII, 1, p. 469.

⁶ *Ibidem*.

⁷ I. KANT, *Antropología*, Alianza Editorial, Madrid 2015, p. 187.

⁸ F. NIETZSCHE, *Así habló Zaratustra*, Alianza Editorial, Madrid 1993.

⁹ F. NIETZSCHE, *Brief an Otto Eiser*, Anfang Januar 1880, pp. 3-4. Recollida a L. ROMERA, *Finitud y trascendencia*, Cuadernos de Anuario Filosófico, Pamplona 2004, n. 167, p. 31 (la traducció al català és nostra).

¹⁰ F. NIETZSCHE, *Así habló Zaratustra*, cit., pp. 36-37.

¹¹ L. FEUERBACH, *La esencia del cristianismo*, Trotta, Madrid 2013, p. 201.

¹² I. KANT, *Crítica de la raó pràctica*, Edicions 62, Barcelona 2004, pp. 240-241.

¹³ J. M. FUSTER, *Cerebro y libertad*, Ariel, Barcelona 2014, pp. 173-174.

¹⁴ S. AGUSTÍ, *op. cit.*, XII, 1, p. 469.

¹⁵ *Ibidem*, IV, 21, p. 171.

¹⁶ S. AGUSTÍ, *La ciudad de Dios*, cit., XIV, 25, p. 578.

¹⁷ S. KIERKEGAARD, *El concepto de la angustia*, Austral, Madrid 1959, p. 107.

¹⁸ T. S. ELLIOT, *Asesinato en la catedral*, Encuentro, Madrid 1997, pp. 74-75 (la traducció és nostra).